

LA SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA A LES ILLES BALEARS

per Aina Moll

«**S**erra d'Or» em demana un comentari sobre la situació sociolingüística actual a les Illes Balears i el camí fet aquests darrers anys, i la veritat és que no sé com posar-m'hi.

Un percentatge molt elevat dels illencs sensibilitzats per la urgència de la normalització lingüística us diria rotundament que la cosa va molt malament, que en lloc de progressar anem cap enrere i que la llengua no havia estat mai tan en perill com ara; i, comparant la situació illenca amb la de Catalunya, hi veurien «una diferència abismal».

Em guardaré prou de dir que aquesta visió catastrofista —basada generalment en impressions subjectives, ja que estem mancats d'estudis fiables sobre el procés de normalització— no correspongui en bona part a la realitat illenca; però em sembla evident que en part resulta exagerada, si tenim en compte la realitat d'on partíem i el que en podríem esperar. En avaluar la nostra situació, tant en si mateixa com en comparació amb Catalunya, cal tenir presents les consideracions següents.

Consideracions generals

1a. El marc legal que regeix el procés de normalització lingüística dins el nou règim democràtic s'ha anat construint a les Illes amb un mínim de tres anys de retard respecte de Catalunya: l'Estatut d'Autonomia és de 1983; la Llei de Normalització Lingüística, de 1986, i el decret regulador de l'ús lingüístic per part del Govern Balear i els organismes que en depenen, de finals de 1990. Això té l'avantatge que tots aquests textos s'han inspirat directament en els corresponents de Catalunya, i sens dubte resulten més ambiciosos que si els representants del poble balear els haguessin hagut de redactar sense disposar del model català, però aquest «excés d'ambició» en fa més difícil l'aplicació, i més intens el desànim dels ciutadans sensibilitzats davant el seu incompliment.

2a. Per restablir la llengua catalana en el lloc que li correspon, calia vèncer

grans obstacles, que són comuns a Catalunya i les Illes, però més greus en aquestes: percentatge elevadíssim de població castellanoparlant desconexora del català, d'immigració molt més recent a les Illes i amb un flux inestroncat; analfabetisme en català de la població autòctona, que entre els adults illencs en edat laboral fregava el 90%, segons el padró de 1986; vigència de les pautes de comportament diglòssic, per les quals els autòctons canviaven de llengua davant els castellanoparlants i aquests no gosen expressar-se en una llengua que no dominen ni els és necessària.

Però a les Balears teníem un obstacle suplementari, de gran pes: la manca de prestigi social de la llengua pròpia. Per a la gran massa de la població, la llengua de prestigi era el castellà (fenomen natural, en unes illes que fins ben entrats els anys cinquanta havien estat terra d'emigració), i el veien com a llengua d'ús «natural» en tota relació pública i en la privada amb castellanoparlants, mentre que el català només era vist com a «propi» en les modalitats locals i per a usos familiars. Encara ara, molts es resisteixen a acceptar el nom de «català» per a la llengua de les Illes, malgrat que ho digui l'Estatut, i veuen en un «català estàndard que s'ensenya a l'escola» una amenaça per al seu «mallorquí (/menorquí/eivissenc)».

Així, mentre a Catalunya existia una clara reivindicació popular de la seva «llengua catalana», a les Balears hi havia, al costat d'una minoria conscientziada i una altra minoria hostil, una gran massa indiferent, afecta a cada modalitat insular (identificada amb el gentilici de l'illa: a Sóller, «mallorquí», i a Ciutadella, «menorquí», encara que els dos parlars s'assemblen molt més entre ells que amb els de les altres localitats de les illes respectives), però ben avinguda amb l'ús oficial del castellà i refractària a admetre el «català» com a llengua de tots.

3a. Els partits polítics han actuat d'acord amb aquesta realitat social, que

els seus membres comparteixen. Per sort, hi hagué prou seny per a proclamar en el text estatutari «la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, oficial...»; però en la seva aplicació, amb l'única excepció del PSM (i ara de la nouvinguda ERC), han anat amb peus de plom, tant en la denominació de la llengua —encara ara es publiquen disposicions legals i estudis estadístics que parlen de «la llengua de la CAIB» sense esmentar-ne el nom—, com en l'ús que en fan —tant els membres del Govern com els del Parlament parlen amb l'article «salat» col·loquial— i en les precaucions amb què introdueixen qualsevol disposició impulsora del català, «per evitar fer-ne una imposició».

Quan es creà la Campanya de Normalització Lingüística (a proposta de l'Obra Cultural Balear, que organitzava cursos i altres accions normalitzadores per encàrrec del Govern, el Consell de Mallorca i l'Ajuntament de Palma),¹ les institucions signants de l'Acord Institucional es comprometeren a coordinar les seves activitats normalitzadores de cara a una política lingüística comuna, i els Ajuntaments s'hi adheriren (amb només quatre excepcions), generalment per acord de Ple. De 1990 ençà, les propostes d'actuació de la Comissió Tècnica de la Campanya de Normalització Lingüística han estat sempre acceptades per la Comissió Interinstitucional i ben rebudes pels ajuntaments, però no s'han duit endavant sinó en una ínfima part, per manca o insuficiència de les mesures pressupostàries i de les disposicions necessàries per a la seva realització. No és estrany, per tant, que els tècnics que hi treballen —inclosa la coordinadora— es desanimin sovint, i que la minoria conscientziada es desesperi per aquest clima de passivitat i per la lentitud del procés.

Ateses aquestes circumstàncies (que s'han emportat bona part de l'espai de què disposava), confirma la realitat una suposada marxa enrere? Considerem-ne alguns aspectes, servint-nos de les escasses dades fiables de què disposem.

QUADRE NÚM. 1

	CAIB	Mallorca	Menorca	Eiv.-Form.	Palma
No l'entén:	9,8%	10,0	4,9	12,4	12,5
L'entén, no la parla:	22,0	22,5	13,4	25,8	30,1
La parla:	66,8%	66,1	81,3	58,9	56,9
La llegeix:	55,0%	54,8	71,1	41,9	51,5
L'escriu:	25,9%	25,7	34,8	19,7	22,8
No consta: 1,3%					

QUADRE NÚM. 2

	Catalunya		Illes Balears	
	% 1991	Difer. 1986	% 1991	Difer. %1986
El saben escriure:	39,9%	+8,4	25,9	+9,3
El saben parlar:	68,3	+4,3	(+/-) 71	
El saben llegir:	67,6	+7,1	55,0	+9,0
L'entenen:	93,8	+3,5	88,8	0,0

Coneixement del català

Quant al coneixement de la llengua, el cens de 1991 ens forneix les dades següents del quadre núm. 1, referides a la població de les Illes Balears de «6 anys i més».²

La publicació d'aquestes dades va ser un toc d'alarma, sobretot perquè la dada sobre el percentatge de parlants havia baixat 4 punts de mitjana (entre 3 i 4 a cada illa, 4,9 a Palma) respecte del padró de 1986³. Els tècnics de l'Institut Balear d'Estadística pensen que pot haver estat falsejada a la baixa per la «qüestió del nom» de la llengua, ja que en el treball de camp de l'enquesta del 86 es demanava el grau de coneixement de «la llengua de les Illes Balears» i a la del 91 de «la llengua catalana» (cosa que no s'han «atrevit» a fer en la publicació dels resultats, on es manté la denominació del 86). Si la hipòtesi és encertada, un nombre indeterminat de ciutadans hauria contestat que no parla català perquè el considera diferent de les modalitats illenques (aquesta ignorància no hauria afectat, òbviament, les dades sobre la comprensió, i tampoc sobre la capacitat de llegir i escriure, ja que només els analfabets poden sofrir aquesta confusió).

Una investigació del CIS sobre «Conocimiento y uso de las lenguas cooficiales en España», a partir d'una enquesta realitzada el maig de 1993,⁴ reforça aquesta hipòtesi: les dades del seu informe referides al coneixement del català a les Illes són: El parla: 71%; només l'entén: 23%, no l'entén: 6%.

Són dades que podem considerar satisfactòries quant a la comprensió, atesa la persistència del flux immigratori, i que ens retornen el percentatge de parlants de 1986 (que implica un augment considerable en nombres absoluts), amb una recuperació de 4 punts sobre 1991, evidentment impossible d'assolir en dos anys. Sembla evident, doncs, que el cens del 91, i no el padró

del 86, és inexacte en aquest punt, i que no devia haver-hi gaire variació real durant el quinquenni.

Si, acceptant aquesta hipòtesi, comparem les dades de 1991 i la diferència respecte de 1986 amb les corresponents de Catalunya, tenim les del quadre núm. 2.

Hi ha, efectivament, diferència a favor de Catalunya, però «diferència abismal» només quant al grau d'alfabetització, i en el punt de partida, no pas en el ritme de progressió. Val a dir, però (i això justifica un cert sentiment d'impotència a les Illes), que, segons les dades del CIS, a Catalunya s'ha accelerat molt el procés, i el 1993 la situació ve a ser: Parla català: 74%; només l'entén: 22%; no l'entén: 4%.

Actituds

El Govern Balear és l'únic, de tots els de comunitats autònomes amb llengua pròpia no castellana, que no s'ha dotat d'una direcció general o una secretaria de política lingüística. Això ja indica, no sols que el recobriment de la llengua no figura entre les seves prioritats, sinó que no rep cap pressió de la gran massa de l'electorat perquè se'n preocupi. Amb l'excepció parcial de Menorca, es pot dir el mateix dels Consells Insulars i de la majoria dels Ajuntaments.

Tret d'excepcions, però, no crec que a hores d'ara es pugui acusar els responsables de l'Administració autonòmica i local d'hostilitat a la normalització; en tot cas, de desinterès per accelerar-ne el procés, per esperit de comoditat que disfressen al·legant amb insistència «la necessitat d'avançar a poc a poc, per evitar conflictes» —necessitat inexistente, val a dir-ho, ja que no hi ha perill de conflicte per part de la ciutadania, que segueix igualment la llei del mínim esforç: les dades de l'enquesta del CIS ho demostren amplament.⁵

D'altra banda, aquest treball del CIS sembla demostrar que no existeix l'a-

bandonament massiu de la llengua, especialment entre els joves,⁶ de què es parla tan sovint. És el pes dels que no parlen català i la manca de pràctica del bilingüisme passiu allò que fa predominar el castellà, de manera aclaparadora, en la relació social.

Diguem, finalment, que segons el CIS no hi ha grans diferències amb Catalunya en les actituds i l'ús del català (de vegades coincideixen exactament, i en alguns aspectes la situació més favorable és la catalana i en altres la de les Illes), excepte en tot allò que comporta ús de la llengua escrita, en què Catalunya ens supera en una proporció que es correspon molt bé amb la diferència de grau d'alfabetització.

Com que no puc abusar més de la paciència de «Serra d'Or» i dels seus lectors, deixaré per a un altre número l'anàlisi de l'ús de la llengua, especialment per part de l'Administració i de l'Ensenyament, en la mesura escassa que permeten les dades de què disposem.

1. Vegeu el meu article *La Campaña de Normalització Lingüística a les Illes Balears*, «Serra d'Or», 386, febrer 1992, pàgs. 16-18.

2. La gamma de respostes que proposa l'enquesta és: 1, No l'entén; 2, L'entén, no el parla; 3, L'entén, el llegeix, no el parla; 4, El parla; 5, El parla i llegeix; 6, El parla, el llegeix i l'escriu. He elaborat les dades de les respostes 3, 4 i 5, a fi d'obtenir el percentatge total dels qui entenen el català però no el parlen, dels qui el saben parlar i dels qui el saben llegir.

3. Les dades de 1986 eren les següents:

	CAIB	Mal.	Men.	Eiv.-Form.	Palma
No l'entén:	9,9%	9,8	4,6	16,2	12,5
L'entén, no la parla:	18,7%	19,3	10,1	21,7	26,1
La parla:	71,0%	70,5	84,9	61,9	61,8
La llegeix:	46,1%	46,5	60,4	29,8	47,2
L'escriu:	16,6%	16,0	26,4	12,4	16,5
No consta:	0,6%				

Entre 1986 i 1991, la població total de les Illes havia augmentat un 4,29% (9,8 a Menorca), cosa que feia explicable el manteniment de «no entenents» i l'augment dels qui entenen el català però no el parlen; el grau d'alfabetització, tot i ésser molt baix, havia pujat considerablement; però la pèrdua de quatre punts en el percentatge de parlants era difícil d'empassar.

4. *Opiniones y actitudes. Conocimiento y uso de las lenguas en España (Investigación sobre el conocimiento y uso de las lenguas cooficiales en las Comunidades Autónomas bilingües)*. Redacción: Miguel Siguán. L'informe es presenta com un «primer avance de resultados» i anuncia una posterior anàlisi més elaborada amb vista a la seva publicació.

5. Per exemple, una altíssima proporció de la població considera que qui treballa a les Illes ha d'entendre, com a mínim, el català (83%), que s'ha d'exigir als funcionaris el coneixement del català (70%) i que els serveis públics d'àmbit estatal —Telefònica, Iberia, etc.— han d'usar tant el català com el castellà (81%); però només el 38% prefereixen ser servits per l'Administració en català (el 26% opten pel castellà, i el 34% no tenen preferència); i només l'11% prefereixen rebre-hi els impresos oficials, enfront del 62% que prefereix el castellà i el 20% d'indiferents.

6. Així, entre la llengua que els enquestats que saben parlar català parlaven d'infants i la que consideren ara la seva llengua principal, hi ha un 4% de desplaçament (del 75 al 71% els catalanoparlants, i del 19 al 23% castellanoparlants); i de la comparació entre la llengua dels pares i la que els fills usen entre ells, el castellà baixa 5 punts (de 45 a 40%) i el català en puja 3 (del 50 a 53%), mentre el percentatge d'usuaris de les dues llengües passa del 4 a 7%; val a dir que aquesta darrera dada (que evidencia que els castellanoparlants són més prolífics) és poc significativa, donats la petitesse de la mostra i el fet que només poden contestar aquesta pregunta els enquestats que tenen més d'un fill «de més de dos anys».

Premi Internacional Catalunya: Václav Havel i Richard von Weizsäcker
per Oleguer Sarsanedas i Carles Torner
Miquel Roca, voluntat de relleu per Zeneida Sardà
Estudis de literatura contemporània per Jaume Aulet

SERRA D'OR

